

Алексєєнко

Максим Дмитрович

*Професор, доктор економічних наук,
професор кафедри банківської справи
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

Ярова

Антоніна Валентинівна

*старший викладач кафедри банківської справи
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ І РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ

У фінансовій сфері останнім часом відбуваються суттєві зміни, зокрема в регулюванні та нагляді за діяльністю окремих фінансових посередників. Остання світова фінансова криза переконливо довела гостру необхідність перегляду поглядів на організацію систем регулювання фінансових посередників та шляхи їх реформування. В Україні час від часу порушується і ведеться полеміка щодо шляхів реформування і розвитку регулятивно-наглядових систем за функціонуванням фінансових посередників. Як відомо, неможливо підтримувати макроекономічну стабільність та ефективне функціонування фінансового сектору без відповідної організації систем регулювання і нагляду за діяльністю фінансових посередників. Зауважимо, що конфігурація органів регулювання і нагляду є надзвичайно важливою в контексті попередження фінансових криз і забезпечення фінансової стійкості фінансових посередників, серед яких ключове місце займають банки.

Розширення складу суб'єктів і подальше вдосконалення структури регулятивно-наглядових органів зумовлені багатьма причинами. Зокрема, це:

- глобалізаційні та інтеграційні процеси, що відбуваються у світовій економіці та фінансовому секторі. У свою чергу, це вимагає посилення координації зусиль між окремими національними

регуляторами на фінансовому ринку та уніфікацію правил роботи на цьому ринку;

- посилення взаємозв'язку та взаємозалежності окремих складових фінансового ринку. Тому важливо, щоб регулювання і нагляд випадково чи навмисно не витискували ризики з одного сегмента фінансового ринку в інший;
- поява великих фінансових конгломератів, що належать одним власникам, але працюють на різних ринках фінансових послуг. Така діяльність фінансових конгломератів супроводжується поєднанням різних видів фінансових послуг і розробкою складних фінансових продуктів, які використовуються в різних сегментах фінансового ринку. Це дозволяє понесені збитки на одних сегментах фінансового ринку покривати за рахунок отриманих доходів на інших. У результаті нівелюються відмінності між ризиками, пов'язаними із суто банківською діяльністю, діяльністю з цінними паперами, інвестуванням і страхуванням. Спеціалізовані органи регулювання і нагляду, зазвичай, не мають можливості своєчасно і правильно оцінити сукупні ризики фінансового конгломерату в цілому. Отже, на думку окремих науковців, виникає необхідність створення структури, котра здійснювала б інтегровано регулювання фінансових посередників, тобто мегарегулятора;
- загострення конкуренції між банками і небанківськими фінансовими посередниками, універсалізація діяльності фінансових посередників. Водночас такі посередники часто співпрацюють або пов'язані між собою через відповідні механізми, зокрема контролю або впливу. Фактично виникають фінансові групи, котрі здійснюють діяльність у різних секторах фінансового ринку. Це дозволяє фінансовим групам, зокрема, диверсифікувати свою діяльність, мінімізувати ризики і витрати на ведення бізнесу, використовуючи відмінності в оподаткуванні та регулювання діяльності різних фінансових посередників;
- технічне, правове, інформаційне, інституційне, технологічне й функціональне вдосконалення ведення бізнесу у фінансовому секторі.

Світова практика виокремлює три основні моделі організації нагляду за діяльністю фінансових посередників. Перша модель базується

ся на чіткому розподілі повноважень наглядових органів за окремими секторами фінансового ринку. Друга модель передбачає розподіл повноважень наглядових органів на основі завдань і функцій нагляду. Третя модель ґрунтується на консолідації нагляду за фінансовим сектором в єдиному наглядовому органі – мегарегуляторі.

Серед науковців і практиків питання щодо організації банківського регулювання і нагляду в Україні викликає дискусії, погляди істотно різняться, часом є діаметрально протилежними. Одні з них ратують за доцільність здійснення нагляду центральним банком; другі – вважають, що центральний банк і незалежні фінансові регулятори мають здійснювати банківський нагляд спільно, розділивши повноваження; треті – ратують за створення єдиного мегарегулятора, який здійснюватиме регулятивно-наглядову функцію стосовно різних фінансових посередників. Мегарегулятор може бути як спеціальним незалежним органом, відокремленим від центрального банку, або його функції має виконувати центральний банк країни.

Зазначимо, що аргументи кожної із сторін мають як свої переваги, так і недоліки. На нашу думку, зазначені позиції на організацію регулювання і нагляду доцільно розглядати в коротко- і довгостроковій перспективах. У коростроковій перспективі слід урахувувати те, що процес консолідації регулювання і нагляду за фінансовими посередниками є тривалим, а його ефективність визначається рівнем розвитку фінансового ринку, наявністю передумов та концепції його реформування разом із запровадженням відповідних інституційних змін та інше. Поєднання регулятивно-наглядових функцій в єдиному органі – мегарегуляторі на сьогодні несвоєчасне і недоцільне через значні диспропорції в рівнях розвитку окремих сегментів фінансового ринку та неоднорідності професійних видів діяльності окремих небанківських фінансових посередників. Механічне об'єднання регуляторів різних секторів фінансового ринку лише задля того, аби один мегарегулятор міг контролювати діяльність різних фінансових посередників, навряд чи буде ефективним і корисним.

Потрібно враховувати досвід країн, які в різний час пішли шляхом створення єдиного фінансового мегарегулятора, відокремленого від центрального банку. Цей досвід не завжди свідчить про більшу ефективність роботи фінансових мегарегуляторів. Водночас не варто

забувати і власний досвід України, де питання про об'єднання окремих регулятивних органів чи створення мегарегулятора порушується регулярно.

За такої ситуації у країні існує ризик того, що мегарегулятор неминуче потрапить під вплив тієї чи іншої політичної сили. При цьому важливим можуть стати не стільки повноваження фінансового регулятора, скільки його підпорядкованість. Ухвалення Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначило регулятивні повноваження ФГВФО і засвідчило практику подальшого використання моделі секторного регулювання фінансового ринку.

Що стосується довгострокової перспективи, то слід урахувати світовий досвід регулювання фінансових посередників. Дослідження й узагальнення зарубіжного досвіду дає змогу, зокрема, обґрунтувати висновки щодо спрямованості заходів із удосконалення організації та структури регулятивно-наглядових органів. Світова практика передбачає різні варіанти: від розподілу повноважень між різними органами до консолідації повноважень в єдиному органі. Глобальна фінансова криза спричинила появу і початок діяльності з 01.01.2011 нових європейських регулятивних органів: Європейського управління з цінних паперів та ринків (European Securities and Markets Authority, ESMA); Європейської організації зі страхування та пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA); Європейського банківського управління (European Banking Authority, EBA). Що стосується регулювання банків в ЄС, то 2012 року Єврокомісія висунула пропозицію, котра наділила ЄЦБ функцією нагляду за банками в ЄС, котрий до цього був наділений монетарною функцією. На думку окремих експертів, це, зокрема, сприятиме швидкому та ефективному вирішенню питань проблемних банків, а також означитиме втрату частки повноважень національних банківських регуляторів.

Підсумовуючи, зазначимо, що світова фінансова криза багато в чому посприяла зміні світогляду учасників фінансового ринку та органів влади щодо організації систем регулювання фінансового ринку, похитнула їхню впевненість стосовно переважного використання моделі мегарегулятора, коли відбувається концентрація всіх регулятивно-наглядових функцій щодо різних сегментів фінансового ринку в єдиному регулятивному органі.

Наявні проблеми у фінансовому секторі України, на нашу думку, доцільніше розв'язувати шляхом більш щільної взаємодії наявних регуляторів у забезпеченні нагляду за одними і тими ж суб'єктами фінансового ринку в місцях перетину їхніх функцій та в більш повній реалізації наданих регулятивним органам повноважень. Водночас доцільним видається розроблення концепції реформування органів регулювання і нагляду за діяльністю фінансових посередників, ураховуючи зарубіжний досвід реформування систем регулювання і нагляду на фінансовому ринку.